

UOT: 338.47

JEL:L90

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin (UNEC) II kurs magistr
E-mail: *kamala_guliyeva1@mail.ru*

QULIYEVA K. X.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA MÜXTƏLİF NƏQLİYYAT NÖVLƏRİNDƏ SƏRNIŞIN DAŞINMALARININ HƏCMİNİN VƏ DİNAMİKASININ STATİSTİK ÖYRƏNİLMƏSİ

Xülasə

Məqalədə Azərbaycan Respublikasında dəmir yolu, hava, dəniz, elektrik və avtomobil nəqliyyat növlərində sərnişin daşınmalarının həcmi və dinamikası statistik göstəricilərlə təhlil edilir, nəqliyyat sektorunun ölkə iqtisadiyyatındakı rolu araşdırılır, AR-də nəqliyyat statistikasının müasir şəkildə təşkilinin əsas prinsipləri müəyyən edilir. Müəllif göstərir ki, əhaliyə göstərilən nəqliyyat xidmətlərini təkmilləşdirmək üçün yük və sərnişin nəqliyyatının işi kompleks tədqiq edilməli, bu sahədə respublikada baş verən yeniliklər araşdırılmalı və onun inkişafı üçün təkliflər işlənib hazırlanmalıdır.

Açar sözlər: *nəqliyyat, statistika, sərnişin daşınmaları, sərnişin dövriyyəsi*

GİRİŞ

XX əsrin 90-cı illərinin əvvəllərində bazar iqtisadiyyatına keçidlə əlaqədar ölkəmizdə keçirilən islahatlar, əhəlinin nəqliyyat xidmətlərinə olan tələbatının xarakterini əsaslı surətdə dəyişdi. Belə ki, ölkəmizdə iqtisadiyyatın yüksək sürətlə davamlı inkişafını təmin edən, onu tərəqqiyə və yüksəlişə istiqamətləndirən uğurlu iqtisadi siyasət hər bir sahədə olduğu kimi, nəqliyyat sektorunun da sürətli inkişafına səmərəli imkanlar yaratmış, respublikanın nəqliyyat - yol sisteminin inkişafında keyfiyyətə yeni dönmə başlatmışdır. Belə mühitdə dinamik inkişaf edən respublika iqtisadiyyatının sürətlə artan daşıma tələblərini təhlükəsiz, operativ və keyfiyyətlə icra etmək üçün nəqliyyat sektorunda səmərəli tənzimləmələrin həyata keçirilməsi mühüm bir zərurətə çevrilmişdir. Bu deyilənlər isə nəqliyyat sektorunda müasir şəraitdə iqtisadi inkişafa müvafiq nəqliyyat işinin təşkili, infrastruktur sahələrinin kompleks inkişafını, iqtisadiyyatın və əhəlinin nəqliyyat xidmətlərinə olan tələbatının keyfiyyət və kəmiyyət baxımından yüksəlməsini, məlumat bazasının yaradılmasını və istifadəsinə yeni yanaşmaların olmasını və s. tələb edir.

Əhaliyə göstərilən nəqliyyat xidmətlərini təkmilləşdirmək üçün yük və sərnişin nəqliyyatının işi kompleks tədqiq edilməli, bu sahədə respublikada baş verən yeniliklər araşdırılmalı və onun inkişafı üçün təkliflər işlənib hazırlanmalıdır. Bu

baxımdan Azərbaycan Respublikasında (AR-də) müxtəlif nəqliyyat növlərində sərnişin daşınmalarının həcmünün və dinamikasının statistik öyrənilməsi mövzusu aktual elmi problem olmaqla böyük elmi və praktiki əhəmiyyətə malikdir.

Nəqliyyat sektoru və onun ölkə iqtisadiyyatında rolu

Nəqliyyat cəmiyyət həyatının mühüm tərkib hissəsi olmaqla, onun inkişafında həlledici rola malikdir. O, cəmiyyətin başqa infrastruktur sektorları kimi əhəlinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi və sosial, iqtisadi və s. məqsədlərinə nail olunması üçün mühüm vasitələrdən biri hesab edilir. Nəqliyyat dedikdə, sərnişinlərin və yüklərin daşınmasını yerinə yetirən xidmət sahəsi nəzərdə tutulur. Azərbaycan Respublikasının "Nəqliyyat haqqında" Qanununda göstərilir: "Nəqliyyat ölkə ərazisində müəyyən olunmuş qaydada dövlət qeydiyyatına alınmış insanların və yüklərin daşınma vasitələridir. Bu nəqliyyat vasitələrinə dəmir yolu, avtomobil, hava, daxili su, dəniz, metropoliten, şəhər və şəhəratrafi elektrik, magistral boru kəməri aid edilir" [1].

Nəqliyyat milli və beynəlxalq miqyasda global siyasi-iqtisadi hadisə və proseslərin həllində əsas alətlərdən biri sayılır. Heç təsadüfi deyil ki, nəqliyyat sektoruna dünyanın inkişaf etmiş ölkələrində müstəqilliyin qorunmasının mühüm amili kimi baxılır. Nəqliyyat sisteminin inkişafı bütövlükdə ölkənin iqtisadi-sosial inkişafını

səciyyələndirir. Beləki, ölkənin əsas makro göstəricilərinin inkişaf tempi ilə nəqliyyat sisteminin inkişaf tempi arasında inkişaf qanunauyğunluğunun mövcudluğu bu sektorun mövqeyini xarakterizə edir. Ulu öndər H.Əliyevin söylədiyi “İqtisadiyyatın inkişafı nəqliyyatdan başlayır” cümləsi nəqliyyat sektorunun iqtisadiyyatda aparıcı sektor olmasını bir daha sübut edir [4, s.1].

Nəqliyyat eyni zamanda ölkənin dünyaya inteqrasiyasında mühüm rol oynayan potensial sahədir. Azərbaycan Respublikası müstəqillik əldə etdikdən sonra nəqliyyat öz fəaliyyətini gücləndirməklə, dünyanın bir sıra ölkələri ilə nəqliyyat əlaqələri qurmuş və onu inkişaf etdirmişdir. Hal-hazırda tranzit potensialına və coğrafi vəziyyətinə görə respublikamız ölkələrarası təbii körpüyə çevrilmişdir.

Nəqliyyat hər bir ölkənin iqtisadi-təsərrüfat fəaliyyətində mühüm və xüsusi rol oynayır. O, istənilən ölkənin iqtisadiyyatının müstəqil bir sahəsidir. Nəqliyyat dövlətlər və regionlar, təsərrüfat subyektləri arasında, eyni zamanda müəssisələr daxilində daşıma fəaliyyətini yerinə yetirməklə cəmiyyətə və iqtisadiyyata mühüm təsir göstərir və onun iqtisadi yüksəlişin təmin edilməsində, əhəlinin həyat səviyyəsinin artmasında, əhəlinin və istehsalın yerləşməsində rolu böyükdür. Nəqliyyat turizmi beynəlxalq əmək bölgüsünü və mədəni əməkdaşlığı təmin edir və bununla dünya iqtisadiyyatı və mədəniyyətində, beynəlxalq münasibətlər sahəsində əsaslı dəyişikliyə səbəb olur.

Nəqliyyat təsərrüfat fəaliyyətinin elə bir növüdür ki, bu fəaliyyət nəticəsində müxtəlif məhsul növləri istehsalçılardan istehlakçılara daşınır. Bu zaman o, mübadilə sferasının nəqliyyatı olaraq çıxış edir. Bundan başqa, nəqliyyat ilə material, xammal və son məhsulların mübadilə sferasına daxil olmayan digər növləri daşınır. Ticarət, satış, təchizat və s. müəssisələrin, tikinti təşkilatlarının istehsal daxili daşımaları nəqliyyatın vasitəsilə həyata keçirilir. Statistikada isə nəqliyyat dedikdə qeyri-nəqliyyat və nəqliyyat sektoru üzrə nəqliyyat fəaliyyəti ilə əlaqədar istehsal münasibətləri nəzərdə tutulur və bu sahənin inkişafını səciyyələndirən göstəricilər əsasında statistika təşkil olunur [5, s.128].

AR-də nəqliyyat statistikasının müasir təşkilinin əsas prinsipləri

Azərbaycan Respublikasında nəqliyyat statistikasının respublikanın sosial-iqtisadi həyatında nəqliyyatın müasir vəziyyətini və inkişaf qanunauyğunluqlarını kəmiyyət və keyfiyyət göstəriciləri vasitəsilə xarakterizə edir. Ölkəmizdə nəqliyyat statistikasının Azərbaycan Respublikasının “Rəsmi statistika haqqında” Qanununa, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və s. qanunvericilik aktlarına müvafiq surətdə həyata keçirilir [3, s.16]. Nəqliyyat sektorunun fəaliyyətinin hərtərəfli öyrənilməsi ona müxtəlif yanaşma prinsiplərinin tətbiqini şərtləndirir. Belə ki, hazırkı dövrdə nəqliyyat statistikasında məlumatların tamlığının təmin edilməsi üçün statistik informasiya hazırlanarkən institusional və funksional yanaşma prinsipləri tətbiq edilir. Bu yanaşmalara eyni zamanda əsas fəaliyyət və sahə metodları da deyirlər.

İnstitusional və funksional yanaşma prinsiplərinin əsas məqsədi odur ki, hadisə və prosesin harada baş verməsindən asılı olmayaraq həmin hadisə və proses statistik uçotla bütövlükdə əhatə edilsin. İnstitusional yanaşma prinsipi əsas fəaliyyəti nəqliyyat olan fiziki və hüquqi şəxslərə iqtisadi prosesin iştirakçıları, funksional yanaşma prinsipi isə istehsal proseslərinə təsvir olunan hadisələr nöqtəyi-nəzərindən yanaşmağı tələb edir. İnstitusional yanaşmada nəqliyyat sektoru aşağıdakı təsərrüfat subyektlərinə bölünür [7, s.72]:

- 1) əsas fəaliyyəti nəqliyyat olan təsərrüfat subyektləri;
- 2) əsas fəaliyyəti nəqliyyat olmayan təsərrüfat subyektləri.

Funksional yanaşmada nəqliyyat prosesləri onun harada, yəni nəqliyyat və yaxud qeyri-nəqliyyat sektorunda baş verməsindən asılı olaraq öyrənilir.

AR-də dəmir yolu, dəniz və hava nəqliyyatında sərnişin daşımalarının statistik təhlili

Müasir dövrdə respublika iqtisadiyyatında dəmir yolu nəqliyyatının rolu böyükdür. Dəmir yolu nəqliyyatı aparıcı nəqliyyat seqmenti olub, respublikanın iqtisadi fəaliyyətinin, eyni zamanda müdafiə qabiliyyətinin təmin edilməsində mühüm əhəmiyyətə malikdir. Bununla bərabər dəmir yolu nəqliyyatı qonşu ölkələr arasında olan qarşılıqlı əlaqələrin və beynəlxalq ticarətin genişləndirilməsində də fəal iştirak edir [2, s.61].

Müasir dövrdə qonşu ölkələr arasında olan qarşılıqlı əlaqələrin təmin edilməsində nəqliyyatın səmərəliliyinin müəyyən edilməsi çox mühüm amildir. Nəqliyyatın səmərəliliyi dedikdə nəqliyyat xərclərinin aşağı olması, yük və sərnişinlərin təyinat nöqtəsinə qısa müddətdə çatdırılması nəzərdə tutulur.

Son illərdə respublikamıza da dəmir yolu nəqliyyatı vasitəsilə sərnişin daşımalarının həcmi və ümumi sərnişin dövriyyəsinin dinamikasını təhlil etmək üçün cədvəl 1-dəki məlumatları təhlil etmək olar.

Cədvəl №1.

2007 - 2017-ci illərdə ölkəmizin dəmir yolu nəqliyyatında sərnişin daşımalarının və sərnişin dövriyyəsinin həcmi

İllər	Sərnişin daşımaları, min sərnişin	Sərnişin dövriyyəsi, milyon sərnişin-km
2007	6598	1108
2008	6394	1049
2009	6389	1024
2010	4803	917
2011	3451	660
2012	2668	591
2013	2508	609
2014	2517	612
2015	1883	495
2016	1978	448
2017	2490	467

Mənbə: Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatları əsasında müəllif tərəfindən hazırlanmışdır

Cədvəldən göründüyü kimi, respublikamızda 2007 - 2017-ci illərdə dəmir yolu nəqliyyatı vasitəsilə sərnişin daşımalarının həcmində nəzərə çarpan dəyişikliklər baş vermişdir. Təhlil göstərir ki, 2007 - 2013-cü illərdə dəmir yolu nəqliyyatı vasitəsilə sərnişin daşımalarının həcmi ildən-ilə

azalsa da, onun həcmi 2013-cü illə müqayisədə 2014-cü ildə çox cüzi (0,4%) artmış, 2014-cü illə müqayisədə 2015-ci ildə 25,2% azalmış, 2015 - 2017-ci illərdə yenidən artmışdır.

Cədvəl №2.

2007 - 2017-ci illərdə ölkəmizin dəniz nəqliyyatında sərnişin daşımalarının və sərnişin dövriyyəsinin həcmi

İllər	Sərnişin daşımaları, min sərnişin	Sərnişin dövriyyəsi, milyon sərnişin-km
2007	14	5
2008	14	5
2009	10	4
2010	12	4
2011	17	7
2012	17	6
2013	14	5
2014	15	5
2015	9	3
2016	20	9
2017	17	8

Mənbə: Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatları əsasında müəllif tərəfindən hazırlanmışdır

Dəmir yolu nəqliyyatı vasitəsilə sərnişin daşımalarının həcmi 200-ci ildə 6598 min sərnişin, 2008-ci ildə 6394 min sərnişin, 2009-cu ildə 6389 min sərnişin, 2010-cu ildə 4803 min sərnişin, 2011-ci ildə 3451 min sərnişin, 2012 - ci ildə

2668 min sərnişin, 2013-cü ildə 2508 min sərnişin, 2014 - cü ildə 2517 min sərnişin, 2015 - ci ildə 1883 min sərnişin, 2016-cı ildə 1978 min sərnişin, 2017-ci ildə 2490 min sərnişin olmuşdur. Tədqiq edilən dövr ərzində ən aşağı daşıma

səviyyəsi 2015-ci ildə qeydə alınmışdır. Ümumiyyətlə, 2007-ci illə müqayisədə 2017-ci ildə sərnişin daşımalarının həcmi 62,3% azalmışdır [10]. Qloballaşan iqtisadiyyatda Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq iqtisadi münasibətlərini, dövlətlərarası əmtəə mübadiləsini dəniz nəqliyyatı olmadan həyata keçirmək mümkün deyildir. Son illərdə respublikamızda dəniz nəqliyyatı vasitəsilə sərnişin daşıymalarının həcmi və ümumi sərnişin dövriyyəsinin dinamikasını təhlil etmək üçün cədvəl 2-nin məlumatlarından istifadə edək.

Dəniz nəqliyyat növü üzrə sərnişin daşımalarının və sərnişin dövriyyəsinin həcmnin azalmasının əsas səbəbləri respublikamızla Türkmənistan və Qazaxıstan arasında olan dəniz - bərə daşıma reyslərinin azaldılması və bir sıra marşrutların bağlanması, turizm əlaqələrinin zəif inkişafı, qonşu dövlətlərin dəniz nəqliyyatı üzrə sərnişin daşımalarında iştirakının artması və s. hesab olunur.

Son illərdə Azərbaycan Respublikasında hava nəqliyyatının inkişafı ilə bağlı məsələlər xüsusi əhəmiyyət kəsb etməyə başlamışdır. Bu nəqliyyat növünün hər bir müstəqil dövlət üçün turizm, beynəlxalq və regionlararası ticarət və başqa sahələrdə qarşılıqlı iqtisadi əməkdaşlığa yardımçı olması, səmərəli və etibarlı beynəlxalq nəqliyyat şəbəkəsinin yaradılması və s. kimi mühüm əhəmiyyəti vardır. Hava nəqliyyatının, sərnişinlərin çatdırılmasında yüksək sürətin və servis xidmətlərinin olması, sərnişinlərin daha komfortlu uçuşla təminatı və s. kimi üstünlükləri, daşıma xidmətləri üzrə yüksək tariflərin mövcud olması, çəki və həcm baxımından məhdudiyyətlərin olması və s. kimi çatışmazlıqları vardır. Ölkəmizdə hava nəqliyyatı vasitəsilə sərnişin daşımalarının həcmi və ümumi sərnişin dövriyyəsinin dinamikasını təhlil etmək üçün cədvəl 3-ün məlumatlarına nəzər salaq:

Cədvəl №3.

2007 - 2017-ci illərdə ölkəmizin hava nəqliyyatında sərnişin daşımalarının və sərnişin dövriyyəsinin həcmi

İllər	Sərnişin daşımaları, min sərnişin	Sərnişin dövriyyəsi, milyon sərnişin-km
2007	1526	1999
2008	1396	2002
2009	941	1488
2010	1017	1613
2011	1394	2106
2012	1599	2476
2013	1664	2579
2014	1788	2918
2015	1818	3338
2016	1980	3549
2017	2359	5601

Mənbə: Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatları əsasında müəllif tərəfindən hazırlanmışdır

Cədvəldən göründüyü kimi, hava nəqliyyatında sərnişin daşımalarının həcmi 2007-ci illə müqayisədə 2008-ci ildə 8,5%, 2009-cu ildə 38,3%, 2010-cu ildə 33,4%, 2011-ci ildə 8,6% azalmış, 2012-ci ildə 4,8%, 2013-cü ildə 9,0%, 2014-cü ildə 17,2%, 2015-ci ildə 19,1%, 2016-cı ildə 29,7%, 2017-ci ildə 54,6% artmışdır. 2007 - 2011-ci illərdə respublikamızda hava nəqliyyatında sərnişin daşımalarının həcmnin azalmasının əsas səbəbləri kimi ölkədə istismar müddəti bitmiş sovet istehsalı olan təyyarələrin mövcudluğu ilə əlaqədar turizm əlaqələrinin azalması, nəqliyyat xidməti bazarına xarici avia

şirkətlərin daxil olması, onların daha üstün mövqeyə malik olması və s. göstərmək olar. Hava nəqliyyatı vasitəsilə sərnişin dövriyyəsi özündən əvvəlki illə müqayisədə 2008-ci ildə 0,2% artmış, 2009-cu ildə 15,7% azalmış, 2010-cu ildə 8,4%, 2011-ci ildə 30,6%, 2012-ci ildə 17,6%, 2013-ci ildə 4,2%, 2014 -cü ildə 13,1%, 2015-ci ildə 14,4%, 2016-cı ildə 6,3%, 2017-ci ildə 57,8% artmışdır [10].

AR-də şəhər elektrik və avtomobil nəqliyyatında sərnişin daşımalarının dinamikasının xüsusiyyətləri

Azərbaycan Respublikasında ən geniş yayılmış nəqliyyat növlərindən biri də şəhər elektrik nəqliyyatıdır. Şəhər elektrik nəqliyyatı özündə trolleybus, tramvay və metro nəqliyyat növlərini birləşdirir. Son illərdə Azərbaycanda trolleybus və tramvay nəqliyyat növləri üzrə hərəkət xəttlərinin söküldüyü, eyni zamanda parkları

ləğv edildiyi üçün bu nəqliyyat növləri üzrə heç bir statistik göstərici yoxdur. Ölkəmizdə metropoliten nəqliyyatı vasitəsilə sərnişin daşımalarının həcmi və ümumi sərnişin dövriyyəsinin dinamikasını təhlil etmək üçün cədvəl 4-ün məlumatlarına nəzər salaq:

Cədvəl №4

2007 - 2017 - ci illərdə ölkəmizin metroda sərnişin daşımalarının və sərnişin dövriyyəsinin həcmi

İllər	Sərnişin daşımaları, min sərnişin	Sərnişin dövriyyəsi, milyon sərnişin-km
2007	175689	1652
2008	200412	1884
2009	206140	1937
2010	181146	1830
2011	182602	1844
2012	195642	1976
2013	206673	2234
2014	215472	2387
2015	222040	2450
2016	217516	2400
2017	228848	2525

Mənbə: Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatları əsasında müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

Cədvəldən göründüyü kimi, metropoliten nəqliyyatında sərnişin daşımalarının həcmi özündən əvvəlki illə müqayisədə 2008-ci ildə 14,1% , 2009-cu ildə 2,9% artmış, 2010-cu ildə 12,1% azalmış, 2011-ci ildə 0,8% azalmış, 2012-ci ildə 7,1%, 2013-cü ildə 5,6%, 2014-cü ildə 4,3%, 2015-ci ildə 3,0% artmış, 2016-cı ildə 2% azalmış, 2017-ci ildə yenidən 5,2% artmışdır. Metropoliten vasitəsilə sərnişin dövriyyəsi özündən əvvəlki illə müqayisədə 2008-ci ildə 4,0% , 2009-cu ildə 2,8% artmış, 2010-cu ildə 5,5% azalmış, 2011-ci ildə 0,8%, 2012-ci ildə 7,2%, 2013-ci ildə 13,1%, 2014-cü ildə 6,4%, 2015-ci ildə 3,0% artmış, 2016-cı ildə 2% azalmış, 2017-ci ildə yenidən 5,2% artmışdır [6, s.97].

Avtomobil nəqliyyatı respublikamızın nəqliyyat sektorunda ən sürətli inkişaf edən nəqliyyat növü hesab edilir. Avtomobil nəqliyyatı vasitəsilə sərnişin daşımaları dedikdə, beynəlxalq marşrutlarda və ya ölkə daxilində avtobuslar və yaxud minik taksiləri ilə sərnişinlərin daşınmasıdır. Nəqliyyat sektoru üzrə sərnişin daşımalarının ümumi həcmində avtomobil nəqliyyatının xüsusi çəkisi 2007-ci ildə 84% -ə, 2008-ci ildə 83,2%-ə, 2009-cu ildə 83,9 %-ə, 2010-cu ildə 86,5%-ə, 2011-ci ildə 87,4%-ə, 2012-ci ildə 87,6 %-ə,

2013-ci ildə 87,9 %-ə, 2014-cü ildə 88,0%-ə, 2015-ci ildə 88,0%-ə, 2016-cı ildə 88,5%-ə, 2017-ci ildə 88,2%-ə bərabər olmuşdur. Müntəzəm və təcili çatdırılma imkanına malik olması, müasir daşıma texnologiyasının tətbiqi imkanları, yaxın və orta məsafələrə sərnişin daşımalarında digər nəqliyyat növlərinə nisbətən yüksək iqtisadi səmərəliyə malik olması və s. avtomobil nəqliyyatının üstünlükləri, mükəmməl yol şəbəkəsindən asılı olması, nisbətən az sərnişin tutumuna malik olması, uzaq məsafələrə sərnişin daşımalarında yüksək daşıma tariflərinin mövcud olması və s. isə çatışmazlıqları hesab edilir [8, s.396].

Son illərdə respublikamızda avtomobil nəqliyyatı vasitəsilə, o cümlədən avtobus və minik taksiləri ilə sərnişin daşımalarının həcmi və sərnişin dövriyyəsinin dinamikasını təhlil etmək üçün cədvəl 5-in məlumatlarından istifadə edək.

Cədvəldən göründüyü kimi, 2007 - 2017-ci illərdə respublikamızda avtomobil nəqliyyatı vasitəsilə, o cümlədən avtobus və minik taksiləri ilə sərnişin daşımalarının həcmində hər il artım müşahidə olunmuşdur. Ölkəmizdə avtomobil nəqliyyatı vasitəsilə sərnişin daşımalarının ümumi həcmi 2007-ci ildə 9644501 min sərnişin, 2008-ci ildə 1033945 min sərnişin , 2009-

cu ildə 1114593 min sərnişin, 2010-cu ildə 1200330 min sərnişin, 2011-ci ildə 1304441 min sərnişin, 2012-ci ildə 1417413 min sərnişin, 2013-cü ildə 1535247 min sərnişin, 2014-cü ildə 1608532 min sərnişin, 2015-ci ildə 1666155 min sərnişin, 2016-cı ildə 1708191 min sərnişin, 2017-ci ildə 1739726 min sərnişin olmuşdur. Bu o deməkdir ki, avtomobil nəqliyyatı vasitəsilə

sərnişin daşımalarının həcmi özündən əvvəlki illə müqayisədə 2008-ci ildə 7,2%, 2009-cu ildə 7,8%, 2010-cu ildə 7,7%, 2011-ci ildə 8,7%, 2012-ci ildə 8,7%, 2013-ci ildə 8,3%, 2014-cü ildə 4,8%, 2015-ci ildə 3,6%, 2016-cı ildə 2,5%, 2017-ci ildə 1,8% artmışdır.

Cədvəl №5.

2007 - 2017-ci illərdə ölkəmizin avtomobil nəqliyyatında sərnişin işdaşınmalarının və sərnişin dövriyyəsinin həcmi

İllər	Sərnişin daşımaları, min sərnişin			Sərnişin dövriyyəsi, milyon sərnişin-km		
	Cəmi	Avtobus	Taksi	Cəmi	Avtobus	Taksi
2007	964501	933889	30612	12893	12241	652
2008	1033945	1000194	33751	14041	13319	722
2009	1114593	1076509	38084	15291	14491	800
2010	1200330	1158324	42006	16633	15752	881
2011	1304441	1257940	46501	18264	17280	984
2012	1417413	1366123	51290	20034	18939	1095
2013	1535247	1478828	56419	21880	20663	1217
2014	1608532	1548333	60199	22992	21696	1296
2015	1666155	1602523	63632	23825	22455	1370
2016	1708191	1642587	65604	24429	23016	1413
2017	1739726	1672154	67572	24886	23431	1455

Mənbə: Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatları əsasında müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

Təhlil göstərir ki, avtomobil nəqliyyatı vasitəsilə sərnişin daşımalarının ümumi həcmində avtobusla sərnişinlərin daşımalarının xüsusi çəkisi təhlil edilən bütün illərdə üstünlük təşkil etmişdir. Beləki, 2007 - 2017-ci illərdə respublikamızda avtomobil nəqliyyatı vasitəsilə sərnişin daşımalarının ümumi həcmində avtobusla və taksi ilə sərnişinlərin daşımalarının xüsusi çəkisi müvafiq olaraq 2007-ci ildə 96,8% və 3,2%, 2008-ci ildə 96,7% və 3,3%, 2009-cu ildə 96,6% və 3,4%, 2010-cu ildə 96,5% və 3,5%, 2011-ci ildə 96,4% və 3,6%, 2012-ci ildə 96,4% və 3,6%, 2013-cü ildə 96,3% və 3,7%, 2014-cü ildə 96,3% və 3,7%, 2015-ci ildə 96,2% və 3,8%, 2016-cı ildə 96,2% və 3,8%, 2017-ci ildə 96,1% və 3,9% olmuşdur [10].

NƏTİCƏ

Ölkəmizdə əhaliyə nəqliyyat xidmətləri bazarının formalaşmasında nəqliyyat sektorunun tərkib hissələri olan ayrı-ayrı nəqliyyat növlərinin dinamik inkişafı mühüm faktor hesab olunur. Bu baxımdan respublikamızda mövcud olan

nəqliyyat sistemlərinin potensialının yüksəldilməsi, həyata keçirilən xidmətlərin keyfiyyətinin yüksəldilməsi hesabına sərnişin və yük daşımalarının intensivliyinin sürətləndirilməsi nəqliyyat sektorunun əsas hədəfləri kimi həm dövlət, eyni zamanda özəl müəssisələrinin qarşısında dayanan mühüm məsələlərdən biri sayılır. Müstəqilliyimizin ilk illərində respublikamızın nəqliyyat sektorunda sərnişin və yük daşımalarının ümumi həcmində böyük geriləmələr müşahidə olunsada, son illərdə ölkədə aparılan uğurlu siyasət nəticəsində bu sahədə müsbət dəyişikliklər əldə edilmişdir. Nəqliyyat sektorunun inkişafına təsir edən mühüm amillərə onun müasir infrastrukturunu, həmçinin onun texnoloji səviyyəsinin artırılması, milli iqtisadiyyatın bu sektoruna investisiya qoyuluşlarının artırılmasını və s. göstərmək olar. Son illərdə respublikamızın nəqliyyat sektorunda olan geriləmələrin aradan qaldırılması istiqamətində dövlətin həyata keçirdiyi bir sıra səmərəli tədbirlər nəticəsində yük və sərnişin daşımalarının ümumi həcmində artım müşahidə olunmuşdur.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. "Nəqliyyat haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu // <http://www.e-qanun.az/framework/4764>
2. Bağırov F. Ölkənin sosial-iqtisadi inkişafında nəqliyyatın rolunun yüksəldilməsi istiqamətləri. Bakı, 2009.
3. Əliyev E.Ə. Azərbaycan Respublikasının nəqliyyat hüququ. Dərs vəsaiti. Bakı: Hüquq ədəbiyyatı, 2005.
4. Qurbanov C. Heydər Əliyev yolu // Azərbaycan, 6 may 2018. № 102. s.1-2.
5. Yaqubov S.M., Əliyev Ə.İ. Statistika. Dərslik. Bakı, 2015.
6. Yusifov Y.X. Nəqliyyat və rabitə statistikasi. Bakı, 2012.
7. Громов Н.Н. Менеджмент на транспорте. Уч.пособие. М.: Изд. центр «Академия», 2003. 91 с.
8. Пассажирские автомобильные перевозки: Учебник для ВУЗов / под ред. В.А.Гудкова. - М.: Горячая линия - Телеком, 2006. - 448 с.
9. Транспортное обеспечение коммерческой деятельности: учеб. пособие / под ред. Г.Я. Резго. Москва : Финансы и статистика, 2006. - 128 с.
10. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsinin rəsmi saytı: <https://www.stat.gov.az/>

Гулиева К. Х.

Статистическое исследование объема и динамики пассажирских перевозок различными видами транспорта в Азербайджанской Республике

Резюме

В статье анализируются объем и динамика пассажирских перевозок железнодорожным, воздушным, морским, электрическим и автомобильными видами транспорта в Азербайджанской Республике, исследуется роль транспортного сектора в экономике страны, определяются основные принципы организации современной транспортной статистики в Азербайджанской Республике. Автор показывает что, в целях улучшения транспортных услуг предоставляемых населению должна комплексно изучаться работа грузовых и пассажирских транспортов, а также исследоваться нововведения в этой области и разработаны предложения по их развитию.

Ключевые слова: транспорт, статистика, пассажирские перевозки, пассажирооборот.

Quliyeva K. H.

Statistical study of the volume and dynamics of passenger traffic by various types of transport in the Azerbaijan Republic

Summary

The article analyzes the volume and dynamics of passenger transportation by rail, air, sea, electric and automobile transport in the Republic of Azerbaijan, explores the role of the transport sector in the country's economy, defines the basic principles of modern transport statistics in the Republic of Azerbaijan. The author shows that, in order to improve the transportation services provided to the population, the work of freight and passenger transports should be comprehensively studied, and innovations in this area should be investigated and proposals for their development should be developed.

Key words: transport, statistics, passenger transportations, passenger turnover.

Daxil olub: 07. 10.2018

Rəy verib: AMEA İqtisadiyyat Institutunun "Xidmət sahələrinin inkişafı problemləri" şöbəsinin əməkdaşı i.f.d Abdullayev K. N.